

Življenje je čudna tajnost

Ob 60-letnici smrti Jožeta Plečnika (1872–1957)

Izveček

Plečnik je tudi v loški urbani in podeželski krajini pustil svoj pečat. V prispevku me bolj kot njegove neponovljive umetnine in stvaritve zanima on sam. Podatke sem črpala iz njegove objavljene korespondence, spominov, fotografij in gmotne dediščine, ki je ohranjena v Plečnikovi zbirki v Ljubljani. Predstavljeni so njegov oblačilni videz, razvade in navade.

Ključne besede: Jože Plečnik, arhitekt, korespondenca, spomini, način življenja, Plečnikova zbirka Ljubljana.

Abstract

Life is a strange secret

On the 60th anniversary of the death of Jože Plečnik (1872–1957)

Plečnik also left his mark on the Škofja Loka urban and rural landscape. The contribution focuses on the man himself rather than his unique works and creations. It is based on information from his published correspondence, memoirs, photographs and material heritage preserved in the Plečnik Collection in Ljubljana. His clothing, habits and customs are presented.

Key words: Jože Plečnik, architect, correspondence, memoirs, way of life, Plečnik Collection in Ljubljana.

Kot šolarko so me v domači cerkvi sv. Jakoba (bolj kot besede mašnika za oltarjem) privlačili nenavadni lestenci v ladji in prezbiteriju. Prepevanje v pevskem zboru več kot desetletje kasneje je bilo zopet nezavedno srečevanje z deli velikega arhitekta; pevske vaje v vili na Olševku, petje poročne koračnice v cerkvi sv. Mihaela na Barju in anekdote, povezane s splošnim nepoznavanjem njegovih del, so se mi za vedno vtisnile v spomin. Šele v času študija sem izvedela, da sem se takrat spogledovala s Plečnikovimi stvaritvami. Bolj resen izziv je bila ureditev knjige *Hiša Plečnik house: ob stoletnici nakupa hiše na Karunovi 4 in v letu*

Družina Plečnik – spredaj mati Helena in oče Andrej, zadaj otroci: (z leve) Jože, najstarejši brat Andrej, takrat že duhovnik, najmlajši Janez, ki postane zdravnik, in sestra Marija, kasneje poročena Matkovič; fotografirano okoli 1889. (vir: *Plečnikova zbirka, MGML*)

celovite prenove *Plečnikove hiše* (1915–2015), ki smo jo v Muzeju in galerijah mesta Ljubljane (v nadaljevanju: MGML) izdali leta 2015, ob prenovi njegove hiše v Trnovem. Ker me je Plečnik ne le kot umetnik, arhitekt, urbanist, oblikovalec in profesor zanimal tudi kot človek, sem takrat pregledala komentirane objave iz njegove obsežne korespondence. Pisma prinašajo drobne zanimivosti in razkrivajo tudi zasebno plat Plečnikovega življenja. Spoznavala sem ga kot človeka z veliko samozavestjo, odločnostjo in pogumom na eni strani, na drugi kot človeka z vsemi slabostmi, stiskami, dvomi, negotovostjo in strahom, kot jih doživlja slehernik. *Življenje je čudna tajnost*, zapiše Plečnik v praškem pismu učencu Dragotinu Faturju, ko doživlja notranji nemir pred vrnitvijo v Ljubljano.¹

Članek je napisan na podlagi zapiskov iz objavljene korespondence, spominske literature, fotografij in gmotne dediščine, ki je ohranjena v Plečnikovi zbirki (MGML). Govori o njegovi zunanji podobi, nekaterih njegovih navadah in razvadah. Naj bo ta skromni prispevek poklon geniju ob 60-letnici smrti.

Korespondenco z domačimi, njegovimi prijatelji, učenci in naročniki je Plečnik skrbno hranil. Zelo ga je prizadelo uničenje pisem, ki mu jih je pisal brat Andrej in jih kasneje zažgal, čeprav mu jih je mladi arhitekt zaupal v hrambo.² Pisma bratu Andreju in materi Heleni so iz študijskega potovanja leta 1898/1899. To je bilo prelomno leto njegovega življenja, ko je, kot prejemnik rimske nagrade obetavnemu arhitektu za diplomsko delo (1898), študijsko potoval po Italiji in Franciji ter spoznaval italijansko in zahodnoevropsko umetnost.³ Zaradi materine smrti se je predčasno vrnil domov.

1 Grabrijan, *Jože Plečnik*, str. 53.

2 Stele, *Arh. Jože Plečnik*, str. 15.

3 Stele, *Arh. Jože Plečnik*, str. 5.

Obsežnejša in daljšega časovnega obdobja je njegova korespondenca z Emilijo Fon, prijateljico, magistro farmacije, ki je vodila zasebno lekarno v Kostanjevici na Krki. Dopisovala sta si, z dvoletnim presledkom, kar četrto stoletja (1930–1955).⁴ Spomine in pisma sta objavila Dušan Grabrijan in Janko Omahen, Plečnikova učenca prve generacije.⁵

S fotografij lahko razberemo njegov oblačilni videz. Fotografij iz dvajsetih let 20. stoletja, ko je začel profesuro v Ljubljani, ni veliko; prva ohranjena je z izleta v Dolenjske toplice (1922?), posneta na skrivaj, saj se je profesor izmikal fotografiranju. Želja študentov je bila, da se ohrani njegova avtentična podoba, in cel projekt je bil, da so to skrivaj tudi uresničili.⁶ Z leti je do fotografov postal bolj prizanesljiv.

Kako se je nosil Plečnik?

Oblačilni videz okoli petdesetletnega profesorja je opisal njegov učenec Janko Omahen: »Nosil je navadno bel celuloidast ovratnik s črnim narejenim metuljčkom. Obleko je nosil vedno le črno, naj je bilo poletje ali zima. Klobuk je imel po naročilu tudi črn, s širokimi krajevci in visoko okroglo štulo, čevlje pa po stari modi, visoke natikače ... Njegovi prirezani brki in nakodrana brada so pričali, da se je zgledoval pri starih Asircih ... njegove, malo poševno rezane oči vrh močnih ličnic (so) spominjale na Daljni vzhod. Staromoden ščipalnik je le še dopolnjeval sliko kitajskega mandarina ... Bil je močne, visoke rasti. Njegove roke so bile težke roke nekdanjega mizarja, ki so pa vodile svinčnik po papirju z neverjetno lahkoto in fineso. Njegova hoja je bila značilna. Visoko je dvigal noge pri vsakem koraku, kakor da bi se bal, da se ne spotakne ob krtino.«⁷

Svojo askezo in samotarsko življenje je navzven kazal tudi s preprosto obleko. Na ulici je nosil svoj značilen polokrogel klobuk s širokimi krajci, črno obleko (telovnik, suknjič in hlače), pozimi tudi črn plašč, lahko tudi suknjo, obut je bil v gležnarje štifletke (iz nem. Stiefeletten, op. p.), ki so zgoraj navedeni kot staromodni visoki natikači. Njegov razpoznavni znak so bili še pristrizeni brki in resasta brada, ki so z leti postali beli, ter očala oziroma ščipalnik. V zadnjih letih se je, rahlo sključen, opiral na sprehajalno palico. Takega je v objektiv ujel tudi fotograf,

4 Štrukelj, *Pisma*, str. 13.

5 Da bo seznam popoln, navajam še dve deli z objavo korespondence, ki sta bili manj uporabljeni: Plečnik in jaz. *Pisma Jožeta Plečnika Antonu Suhadolcu* in Prelovšek, *Jože Plečnik – Jan Kotěra. Dopisovanje 1897–1921*. Anton Suhadolc, Ljubljčan, po poklicu gradbenik, je bil Plečnikov dolgoletni sodelavec, Jan Kotěra, češki arhitekt, pa Plečnikov prijatelj in kolega iz Wagnerjeve šole na Dunaju; na njegovo povabilo je Plečnik predaval na šoli za umetno obrt v Pragi (1911–1921).

6 Omahen, *Izpoved*, str. 57–59.

7 Omahen, *Izpoved*, str. 43.

Profesor Plečnik (kot mislec) sedi za mizo v risalnici, fotografiran je v desnem profilu, oblečen v temno delovno haljo, z razpetimi rokavi, na mizi sta odložena svinčnik in ščipalnik, ob mizno ploščo rahlo trka z neprižgano cigareto v roki; fotografirano okoli leta 1940.

(vir: Plečnikova zbirka, MGML)

plomski študij, op. p.). Njeno ustanovitev sta predlagala dva absolventa, vendar je profesor Plečnik misel na specialko zavrzel kot »zavrženo haljo«, je v spominih zapisal Omahen. Delovne halje so v risalnici nosili tudi študenti.¹⁰

V dvajsetih letih 20. stoletja je bila šola za arhitekturo v prostorih Stare tehnike na Mirju. Pouk je bil tudi ob sobotah, »sobota je bila od nekdaj študentovski praznik«, zbrali so se običajno ob devetih, pregledovali »domače naloge«, ki so jih risali čez teden. Profesor je sedel za osrednjo mizo, si prižgal cigareto in začeli so z ocenjevanjem, študenti pa so bili deležni tudi njegovih pogledov na življenje in likovne probleme. Ob sobotah so v risalnici lahko kadili tudi oni.¹¹

Ohranjenih je nekaj fotografij, posnetih na njegovem domu v Trnovem. Doma, na vrtu in pred hišo, je bil bolj sproščen. Na fotografiji ga vidimo naslonjenega na nizek zidec ob vhodu v njegov valjast stolp. Med dvema lončnicama se samozavestno nastavlja soncu in fotografu. Oblečen je v svetlo karirasto srnjco, z razpetimi dolgimi rokavi, ob vratu ima trd bel ovratnik s črnim metuljčkom, nosi dolge temne (črne?) hlače s pasom, z obvezno cigareto v levici, tudi tu je obut v zanj značilne štifletke. Vidimo ga razoglavega. Nosil je nazaj počesane lase, ki si jih je po vsej verjetnosti krotil in utrjeval z oljem. V zapuščini ni ohranjene stekleničke za briljantino, pač pa steklenička z rožmarinovim oljem, ki bi ga lahko uporabljal v ta namen.

ko je prišel na obisk in ogled starega mestnega jedra Škofje Loke.⁸ Njegov oblačilni videz so skušali posnemati sodelavci, npr. Anton Suhadolc, in tudi nekateri študenti.

V risalnici je profesor nosil črno »klotasto kratko delavno haljo in držal se je vedno nekoliko naprej«, včasih si je tiho požvižgaval, če je bilo treba kaj narisati, je odložil svoj ščipalnik.⁹ Leta 1924 je bila halja že »vsa sprana in ogoljena od nenehne rabe«. Na robovih rokavov je bila tkanina razredčena, strgana, zdršana. »Strgana halja ga je spomnila na Prago, nekdanje učence ...« Omahnu strgana halja morda služi kot prisposoba za stare čase in misel na specialko (podiplomski študij, op. p.).

8 Prelovšek, *Plečnik na Loškem*, str. 8–9 slika.

9 Omahen, *Izpoved*, str. 42–43.

10 Omahen, *Izpoved*, str. 180–182.

11 Omahen, *Izpoved*, str. 39.

Pristriženi brki, redka resasta bradica ter naočniki so bili njegov zaščitni znak. Ohranjen brivski pribor (čopič, kamen za ostrenje britve, britve, brivski aparat) pričajo, da si je lica bril sam. Zagotovo je kdaj obiskal tudi brivski salon svojega svaka Dragotina Matkoviča, moža starejše sestre Marije, da mu je pristrigel in uredil brke in ravno prirezal kratko brado. Na Matkoviča se je spomnil tudi na omenjenem študijskem potovanju, ko v pismu materi piše: *»Milanske brivnice so najbolj elegantne, kar sem te branše do sedaj videl, vendar sme biti on na svojo ljubljansko ponosen. Namilijo s čopičem in obraz opero tudi s čopičem.«*¹²

Z očali ga vidimo tudi na portretni upodobitvi, akvarelu, njegovega sodobnika Maksa Fabianija (1895), na fotografiji na Dunaju leta 1898 in nato na vseh naslednjih. Kadar jih ne nosi, so vidne nekje v bližini. V pismih iz Italije večkrat potoži, da ima težave z vidom, da ga oči bolijo. *»Luč od sveč mojim očem močno škoduje, tako da zelo slabijo. To je žalostno.«*¹³ Vid si je že zgodaj pokvaril ob slabih svečah, z dolgim večernim branjem ter napreznjem pri natančnem opazovanju in risarskem delu. Pri gledanju na blizu je ščipalnik odložil, zato sklepamo, da je bil kratkoviden. To potrjujejo tudi optične analize številnih ohranjenih očal in ščipalnikov.¹⁴

O negi telesa največ izvemo iz pisma lekarnarici Emiliji. Takole zapiše, ko se Emilija zanima za vrsto ruske savne: *»Razen na žarne dni poletja naj bi se kopalo doma, zato ni treba banje (savne, op. p.). V navadnih domačnostih bi bila banja najbolje umeščena tik ob ognjišču -*

12 Stele, *Arh. Jože Plečnik*, str. 41.

13 Stele, *Arh. Jože Plečnik*, str. 70, 73.

14 Toman, Več kot tisoč Plečnikovih predmetov, str. 101–102.

Plečnik pred vhodom v njegov valjasti stolp, 1926. (vir: Plečnikova zbirka, MGML)

V mladosti je sanjal, da bo slikar; tu se je narisal z naočniki. Jože Plečnik, *Autoportret*, risba, 26. 3. 1894. (vir: Plečnikova zbirka, MGML)

*pokrita z leseno ploščo kot miza – zadostovala bi okrogla, 1 m v premeru velika tasa iz cinkove pločevine z nekako 5 cm visokim robom, dalje ampar = Eimer, če je mogoče dva lavorja v premeru 40 cm ter h tej garnituri pripadajoč vrč! Pri tem umivanju v te, na tem pladnju – najprvo z lavorja na amparju, potem klečanja v lavorju na pladnju etc. treba je toliko pregiba telesa in vseh udov kot jih tudi najizbranejša telovadba ne zahteva. Pladenj naslonjen je na steno, neza-
vzemajoč nobenega prostora, zakoloti se poljubno kam potem ko se je v njem plitvo nabrana voda izlila v ambar ...».* Velik pločevinast pladenj za kopanje je ohranjen v njegovi zapuščini. Plečnik je praktical lasten način umivanja – knajpanje, oblikovanje izmenjaje z mrzlo in vročo vodo, danes bi rekli vrsto hidroterapije za utrjevanje telesa in imunskega sistema. Tak način priporoča tudi Emiliji, čeprav se je zavedal, da je to že večkrat komu priporočal, a brez uspeha.¹⁵

V sodelovanju s Suhadolcem si je okoli leta 1927 spalnico in kopalnico uredil v pritličju, ki jo je opremil tudi z banjo in pečjo. Takrat naj bi umivanje v plitkem pladnju opustil.¹⁶

Imel je vzdržljivo in utrjeno telo. V skrbi za njegovo zdravje mu Emilija septembra 1945 pošlje toplo perilo, ki ga zavrne z besedami: *»Šele zadnje zime v Ljubljani ovijal sem si život v zimskem času. Celo življenje pred tem pretelkel sem zime v podobleki in obleki mimo zimske suknje – kot v času poletnem. Nalezal sem se pa nekaj prehlada v nogo najbrže med mnogoštevilnimi vožnjami na Dunaj in v Prago. Toliko o tem govorim – nečem pa ničesar in se bom oblačil kot se mi bo zahotelo ali pa kazalo iz dneva v dan. Prosim da se blagovoli vzeti to na znanje ...».*¹⁷

Njegove razvade ...

Med njegove razvade lahko prištevamo kavo in tobak. Kavo je zagotovo pil vsako jutro. »Kofé« mu je skuhal gospodinja Urška.¹⁸ Pražil, dnevno sveže mlet in kuhal si jo je tudi sam.¹⁹ Ohranjene so pločevinaste doze in škatle z ostanki neprazžene in pražene kave, ročni kavni mlinček, škatla z ostanki sladkorja ter beli porcelanasti kavni skodelici na mizi, tako v zgornji kot spodnji okrogli sobi. Poživljajoča črna tekočina in tobak sta mu pomagala bedeti in delati v dolgih urah snovanja ter ustvarjanja.

Tudi na terenu mu proja in drugi kavni nadomestki niso bili po okusu. *»Za nadomestek kave je prav pražiti sojo do temnorujave barve, za suho mešanje s cukrom je boljše pražiti to svetlejšo. Vsaj za moj gusto (okus, op. p.). Svojčas,*

15 Štrukelj, *Pisma*, str. 99.

16 Krečič, *Plečnik in jaz*, str. 141–142.

17 Štrukelj, *Pisma*, str. 117.

18 Za gospodinjstvo in zelenjavni vrt je skrbela najeta gospodinja. Najdlje je zanj skrbela Urška Luzar, doma iz Šentjerneja; gospodinjala mu je od leta 1932 do smrti. Porok, *Arhitektura*, str. 26.

19 Štrukelj, *Pisma*, str. 123.

pred ekskurzijo po Slovaški, domislil sem si napolniti nekoliko malih stekleničic s fino mleto kavo in sladkorjem. Kar mi je na podeželju dobro nadomeščalo 'crnu kafu', ki sem jo vedno estimiral (cenil, op. p.)...«, zapiše v pismu Emiliji Fon.²⁰

Suhadolc je na Plečnikovo povabilo k njemu zahajal ob nedeljah in praznikih, po kosilu. »Ko sem tako prihajal k njemu, sva si običajno najprej skuhala turško kavo. Potem pa sva se pomenjkovala tako o osebnih kot tekočih stavbnih rečeh.«²¹

Ko mu Emilija jeseni 1945 pošlje zabožčke z vinom, nečak Karel iz enega nepričakovano privleče »kofetovo malho na beli dan« in ta »kofetni žakeljček« ga je presunil in ganil! Globoko hvaležen zapiše: »Vem da se vse tako in podobno ne daruje na oddolžitev, vseeno premišljam s kom le in kako mi bo dano in možno ob pravi priliki izkazati dostojno zahvalo.«²²

Kaditi je začel zgodaj, na študijskem potovanju, pri šestindvajsetih letih, je bil že pravi kadilec. Bratu Andreju že v prvem pismu iz Benetk piše: ... *Tobak, cigarete, cigare so grozovito drage in slabe ter grozno pogrešam avstrijskega; zato se tu zvečine malo kadi. Vino je dobro, jed mizerabel in draga, ker v tratorije ni iti, ker se človeku gnusi zaradi smradu. Sobica in postelj sta čedni; prvi večer 2 L, sedaj po 1,50 L. Štedim precej, vendar kar mora biti, mora.*«²³

S cigareto ga vidimo na več fotografijah. Ohranjen je bogat izbor pripomočkov za uživanje opojnega tobaka: lističi za zvijanje, škatla s tobakom znamke Trebinjac (kakovostna in draga vrsta tobaka, op. p.), lesen ustnik za kajenje cigaret, tudi pribor za basanje pipe ter številni zavojčki cigaret, največ še (staro)jugoslovanske znamke Drava, nekaj je tudi uvoženih. Gorjuško fajfo, okrašeno z biserno matico, je verjetno dobil v dar in jo je imel bolj za okras. Cigarete je zvijal sam, Emilijo je večkrat prosil za gumirane lističe. Tobak je imel na zalogi, proti koncu vojne je še vedno kadil predvojne zaloge, tobak stare Jugoslavije. Emilija mu je pošiljala tudi ameriške cigarete različnih znamk, v primerjavi s Trebinjcom jih Plečnik pohvali: »v obeh am. cigaretah se kaže tobak izredno lepe kvalitete, uvidimo, ko jih zapalimo ...«²⁴

Dnevno si je privoščil tudi kozarec vina. Kadar je imel obisk, je prijatelj postregel z izborno kapljico, večkrat je v pismih omenjena portugalka (mlado rdeče, zelo pitno vino) in belo vino, sodčki z vinom in pletenke (z žganjem?). Vse to mu je redno preskrbovala »dobra duša«, »dragocena posoda« iz Kostanjevice. Dobro vino sta med »modrovanjem« večkrat okušala tudi s trnovskim župnikom Finžgarjem, njegovim sosedom in velikim prijateljem.²⁵

20 Štrukelj, *Pisma*, str. 99.

21 Krečič, *Plečnik in jaz*, str. 150.

22 Štrukelj, *Pisma*, str. 120.

23 Stele, *Arh. Plečnik*, str. 27. Benetke, 22. 11. 1898.

24 Štrukelj, *Pisma*, str. 123.

25 Fran Saleški Finžgar, pisatelj, župnik trnovske župnije.

... in lepe navade

Plečnik je bil asket. Zrasel je iz skromnih razmer, »*živelo se je v varčevanju in pomanjkanju, toda pošteno*«, je zapisal njegovo misel Dušan Grabrijan.²⁶

Ob vrnitvi z izleta s študenti v Polhov Gradec si je v gostilni naročil skromno kosilo »*četrt vina, kos kruha in porcijo sira*«, utrujeni in lačni študenti so si privoščili razkošnejše dobrote. Plečnikov komentar: »*Vendar mora ostati človek tudi v jedi in pijači skromen*«, je zvenel bolj njemu v opravičilo kot študentom v opomin.²⁷ Pri jedi je bil zdržen, rad je jedel zelenjavo z domačega vrta in preproste enolončnice, saj ni pretirano cenil mesa.²⁸

Kljub temu je na stara leta v pismih večkrat omenjal, s kakšnim užitek je okušal, kar mu je Emilija pošiljala. V času vojne in takoj po njej mu je dostavljala pakete, zavojčke, zaboje s hrano, vinom, tobakom, kavo in zdravili. Razvajala ga je s priboljški, ki si jih v svoji skromnosti in zdržnosti ne bi privoščil; njena skrb se mu večkrat zdi celo pretirana.

Bil je zahteven do samega sebe in do drugih, ljubil je red in se ga držal tudi sam. Ustvaril si je svoj vsakdanjik in se po njem ravnal. Njegova običajna dnevna pot je bila do trnovske cerkve, šole, frančiškanov, včasih tudi do škofije, kjer je živela sestra z družino. Dopoldne je delal v šoli, popoldne doma, poživljalo ga je delo v domačem vrtu.

Plečnik je bil globoko veren človek. Vera in krščanske vrednote so bile na njegovi vrednostni in moralni lestvici na najvišjem mestu. Ob nedeljah in praznikih, včasih tudi med tednom, je zahajal v trnovsko cerkev in k frančiškanom. Po omembah v korespondenci vemo, da je praznoval praznike cerkvenega leta, božič, veliko noč, binkošti; za godovne dni je voščil domačim, prijateljem in znanecem, kot je bilo tedaj v navadi. Večkrat so zapisana voščila in zahvale zanje.

V stanovanju je imel veliko krščanskih simbolov, razpel, svetnikov, angelov. Blagoslovljene oljčne veje, ki dom varujejo pred hudo uro, požarom in strelo, je imel zataknjene na več mestih. Priporočal se je svojemu patronu sv. Jožefu in se tudi zaobljubil, da bo svetniku na čast postavil nekaj, kar mu ne bo delalo sramote.²⁹ V svojem studiu v nadstropju prizidka je imel tudi kopijo gotske freske Mojstra Bolfganga, s prizorom Jezusovega rojstva, iz crngrobske cerkve Marijinega oznanjenja. V prvem planu je upodobljen sv. Jožef, ki mu ob skromnem ognjišču prekipeva kaša, ko čez ramo zamaknjen strmi v Marijo in rojeno dete.³⁰ Crngrob s cerkvijo Marijinega oznanjenja je bil Plečniku tudi sicer pri srcu in ga je študen-

26 Grabrijan, *Jože Plečnik*, str. 49.

27 Omahen, *Izpoved*, str. 52.

28 Porok, *Arhitektura*, str. 27.

29 Stele, *Arh. Jože Plečnik*, str. 235, 236. Leta 1940 je v cerkvi sv. Jožefa na Poljanah v Ljubljani zasnoval in postavil glavni oltar, posvečen njegovemu svetniku.

30 Čudovit prizor »najstarejših slovenskih jaslic«, kot je zapisal dr. France Štukl v *Starološkem romarju*, str. 26.

tom večkrat dajal za primer.³¹ Plečnik je na hrbtno stran kopije s svinčnikom zapisal: »*Kopiral Marijan Tršar / III. 1955/*«. Lahko domnevamo, da jo je dobil v dar za god, ki ga je praznoval na dan sv. Jožefa, 19. marca.

Odveč so mu bile ceremonije in praznovanja, za petdesetletnico (1922) je odpotoval v Prago. Ob vrnitvi so mu študenti pripravili presenečenje in mu izročili srebrno dozo za shranjevanje tobaka z vgraviranimi podpisi.³² Najbrž je imel v mislih prav to, ko v nekem pismu (po letu 1945) zapiše, da so mu otroci voščili za rojstni dan in jih je naslednji dan razveselil z dvema steklenicama (medice?).

Arhitekturo je postavil nad vse

Plečnikova hiša z vrta. (foto: Matevž Paternoster, Plečnikova zbirka, MGML)

Po začetnih načrtih ob nakupu hiše v Karunovi ulici, da bi v hiši živeli vsi Plečnikovi bratje in sestra, se je življenje obrnilo drugače in arhitekt Plečnik je v njej ostal sam. Priznaval je: »*Jaz nisem družaben človek, družiti se že od nekdaj ne morem.*«.³³

Družbo so mu občasno delale domače živali, mačke in svetlodlaki pes Sivko, ki ga je k hiši pripeljal njegov dober prijatelj Matko Prelovšek;³⁴ sicer ostre in stroge poteze obraza so se mu ob živalih zmeščale.

31 Grabrijan, *Jože Plečnik*, str. 102.

32 Omahen, *Izpoved*, str. 44–45.

33 Grabrijan, *Jože Plečnik*, str. 48.

34 Matko Prelovšek, gradbeni inženir, služboval je v mestnem gradbenem uradu v Ljubljani, med letoma 1914–1937 je bil njegov načelnik.

Plečnik s Sivkom v naročju, 1934.
(vir: Plečnikova zbirka, MGML)

Na vrtu je imel postavljen izviren čebelnjak. Čebele je rad omenjal učencem v svojih prispevkih za pridnost in energičnost.³⁵

Prijatelji, ki so sodili v njegov najožji krog, so bili že omenjeni. Pisne stike je ohranjal z mnogimi učenci, naročniki njegovih del, pomembnimi sodobniki. Rad je bil v družbi rokodelcev, obrtnikov in jih opazoval pri delu. Zelo je cenil njihovo ročno obrtniško delo, saj je tudi sam zrasel iz te tradicije.

O njegovih prijateljicah, simpatijah in ljubeznih je bilo v zadnjem obdobju kar nekaj napisanega. Njegove poti so se resno križale z Marijo Peham, svakinjo njegovega dunajskega mecena Zacherla, in hčerko češkoslovaškega predsednika Alico Masarykovo. V Pragi je prijateljeval tudi s Pepinko Kolařovo, gospodinjo na praški umetno-obrtni šoli, njegova nesojena nevesta je bila že večkrat omenjena lekarnarka Emilija Fon.³⁶ Če citiramo kar Plečnika samega, »da je prijateljstvo najvišja oblika ljubezni«, kot je zapisal v pismu

Emiliji, potem ga skušamo razumeti in nimamo več kaj dodati. Arhitektura mu je pomenila vse, bila mu je prva in zadnja misel, delo in konjiček, ljubica, prijateljica, pogovor z Bogom in molitev. Bila mu je način življenja in v njem ni bilo prostora za koga drugega.

Pogled v vhodno vežo s Plečnikovim bronastim poprsjem. Avtor: Vladimir Bratuž Furlan – Laka, 1950/1986.

(foto: Andrej Peunik, Plečnikova zbirka, MGML)

35 Grabrijan, *Jože Plečnik*, str. 54.

36 Prelovšek, *Kako zanesljiva je grafologija?*, str. 53–56.

VIRI IN LITERATURA:

- Baš, Angelos: *Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času : 1. polovica 19. stoletja*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1987, 343 str.
- Grabrijan, Dušan: *Plečnik in njegova šola*. Maribor: Založba Obzorja, 1968, 221 str. Muzej in galerije mesta Ljubljane. Plečnikova zbirka, MGML.
- Omahen, Janko: *Izpoved*. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1976, 274 str.
- Plečnik in jaz/uredil Peter Krečič*. Trst : Založništvo tržaškega tiska, 1985, 196 str.
- Porok, Ana: Arhitektura se pričinja in konča s kamnom. V: *Hiša Plečnik house : ob 100-letnici nakupa hiše na Karunovi 4 in v letu celovite prenove Plečnikove hiše (1915–2015)*, Ljubljana : Muzej in galerije mesta Ljubljane, 2015, str. 17– 43, 181 str.
- Plečnik, Jože: *Jože Plečnik – Jan Kotěra : dopisovanje 1897–1921*. Ljubljana : Založba ZRC, SAZU, 2004, 149 str.
- Plečnik, Jože: *Pisma Jožeta Plečnika Emiliji Fon : prijateljstvo je najvišja oblika ljubezni / [zbrala, uredila in prepisala Elizabeta Petruša Štrukelj]*. Ljubljana : Rokus, 2002, 208 str.
- Prelovšek, Damjan: Kako zanesljiva je grafologija? V: *Umetnostna kronika* 51, Ljubljana : ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, 2016, str. 51–58.
- Prelovšek, Damjan *et al.*: *Plečnik na Loškem*, razstavni katalog. Škofja Loka : Loški muzej, 2007, 56 str.
- Stele, France: *Arh. Jože Plečnik v Italiji 1898–99*. Ljubljana : Slovenska matica, 1967, 313 str.
- Štukl, France: *Starološki romar : vodič po staroloških cerkvah*. Ljubljana : Salve, 2010, 42 str.
- Toman, Katarina: Več kot 1000 Plečnikovih predmetov v konservatorski delavnici MGML. V: *Hiša Plečnik house : ob 100-letnici nakupa hiše na Karunovi 4 in v letu celovite prenove Plečnikove hiše (1915–2015)*, Ljubljana : Muzej in galerije mesta Ljubljane, 2015, str. 89–103, 181 str.

Summary

Life is a strange secret

On the 60th anniversary of the death of Jože Plečnik (1872–1957)

Plečnik also left his mark on the Škofja Loka urban and rural landscape. The contribution focuses more on Plečnik as a man than on his architecture. The contribution is written on the basis of published correspondence, memoirs, pictorial sources and material heritage. These contain tiny morsels of interest and reveal the private aspect of Plečnik's life. I understand him as someone with a great deal of self-confidence, determination and courage, on the one hand and, on the other, as a man with all the weaknesses, distresses, doubts, uncertainties and fears that everybody experiences. Life is a strange secret, Plečnik wrote in a letter.

His ascetic and solitary life appeared outwardly in his simple dress. On the street he wore a characteristic semi-circular broad-brimmed hat, a black suit, and ankle boots on his feet. His trimmed moustache and goatee, glasses or rivet spectacles, were distinctive. In his final years, he relied on a walking stick. Some of his colleagues and students tried in their dress to imitate his appearance. In the drafting room, the professor wore a short black working smock. At home, in the garden and

in front of the house he was more relaxed. His habits included black coffee and tobacco. Plečnik very often roasted, milled and made the coffee himself. Tobacco also helped him to persevere during long hours of planning and creation. Daily or when chatting with friends, he also allowed himself a glass of wine.

Plečnik was an ascetic; he was demanding of himself and others, he loved order and also lived by it himself. He was a profoundly religious man. Other than his close relatives, he had only a narrow circle of friends. He maintained written contact with many former students, persons who commissioned his work and important contemporaries. He liked to watch artisans and craftsmen; he appreciated their manual artisan skill, since he himself had grown from this tradition. Acquaintance with some friends remained on the level of friendship. Architecture meant everything to Plečnik, it was his first and last thought, his work and hobby, a lover, a friend, a conversation with God and prayer. It was his way of life and there was no room in it for anyone else.